

BULLETIN

van de Historische Kring

HET LAND VAN HERLE

OPGERICHT 4 APRIL 1945

Twee-maandelijks tijdschrift ter versteviging van het contact tussen de historische beoefenaars en historie-belangstellenden, wonende in het oude Heerlener land.

Samenwerking

tussen de kring Heerlen van Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap en het Land van Herle

Op 4 april 1945 werd het „Land van Herle” in het Gemeente-archief van het Raadhuis te Heerlen opgericht. Zij bestond — en bestaat nog — uit een kleine groep van personen, die zich meer actief op de beoefening van de streekgeschiedenis toeleggen. Uit de notulen der eerste vergadering blijkt, dat hierbij o.m. de beweegreden aanwezig was om, méér dan in het verleden was geschied, de omvangrijke archivalia en andere kenbronnen nopens het oude Heerlener land onder de aandacht van deze werkgroep te brengen. Ten onrechte is in verband met de oprichting van het „Land van Herle” wel eens de mening vernomen, dat deze nieuw ontplooid groepering zich op de activiteit van Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht zou hebben begeven. De enig juiste lezing is, dat tijdens de oprichtingsbijeenkomst naar voren werd gebracht, dat in de bestaande organisatievorm van voornoemd Genootschap (d.i. anno 1945) te weinig mogelijkheden besloten lagen voor een meer autonome propagering van de heemkennis van bepaalde streken in ons gewest. De vroegere bestuurlijke verhoudingen bieden hiervoor niet alleen een reële historische achtergrond. Ook de geheel nieuwe en regionaal eigen maatschappelijke structuur van de oostelijke Mijnstreek was voor deze constituerende vergadering een prikkel om het kostbare bezit van ons eigen verleden niet te doen verstikken in het krachtige industrialisatieproces. Zulk een diagnose kan het beste plaatselijk en regionaal worden bekeken en beoordeeld. Uit het verantwoordelijkheidsbesef, dat ons regionaal verleden onder een ruime lezerskring en met name onder de vele niet-Limburgers van origine diende te worden bekend gemaakt, is begrijpelijkerwijze de uitgave ontstaan van ons „Bulletin”. Geen streng wetenschappelijke betogen, maar

gepopulariseerde uiteenzettingen over ons streekverleden was hierbij het punt van uitgang om op deze wijze de kennis en de liefde voor het eigen heem meer bekendheid te geven.

Toen nu het hoofdbestuur van Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap overging tot het wijzigen van zijn organisatievorm en o.m. de „Kring Heerlen” werd opgericht, anno 28 januari 1956, werd van die zijde eveneens de mogelijkheid geopend tot diepergaande bestudering van het historisch verleden van het oude Heerlemer land. In de nastreving van hetzelfde doel lag de mogelijkheid besloten tot een samengaan, niet samensmelting, van het reeds bestaande „Land van Herle” en van de nieuwe „Kring Heerlen” van voornoemd Genootschap.

„Het Land van Herle” blijft zich van het „Bestuur van de Kring Heerlen van Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap” formeel onderscheiden door zijn karakter van werkcómité. Maandelijks houdt deze werkgroep zijn bijeenkomsten in de Archivariskamer ten Gemeentehuize in vrije vergadervorm: een soort van praatavonden over geschiedkundige aangelegenheden.

Dit formeel onderscheid van ondergeschikte aard is geen beletsel geweest om, met algemene instemming van de leden van het „Land van Herle” en van de leden van het „Kringbestuur Heerlen” van voornoemd Genootschap, na overleg met de voorzitter van het Hoofdbestuur te Maastricht, te besluiten tot een broederlijk samengaan in de nastreving van de bestudering en uitdraging van de kennis van het historisch verleden onzer eigen streek.

Deze vorm van samenwerking is een feit geworden op 15 november j.l.

Het Bestuur.

oud mijnreglement

IN het nummer van „Steenkool” van september 1948, blz. 392, vestigde J. M. van de Venne de aandacht op het bestaan van een Nederlands mijnreglement, dat door de Raad van State der Vereenigde Nederlanden op 28 februari 1668 werd uitgevaardigd ten behoeve van het Land van Daelhem.

De volledige, in het Frans gestelde tekst met de daaraan voorafgaande correspondentie werd door Dr. G. W. A. Panhuysen gepubliceerd in de *Miscellanea* van Mgr. Dr. P. J. M. van Gils, deel 85/1949, van de *Publications*, blz. 531. Dr. Panhuysen deelt in dit artikel mede, dat de tekst, behalve het enige in het Rijksarchief bewaarde exemplaar — uitgegeven

en gedrukt bij Hillebrandt van Wouw te 's-Gravenhage — ook is uitgegeven in het „Groot Placaetboek” der Staten-Generaal van 1683.

Enige tijd geleden had ik het voorrecht op een veiling in Brussel een exemplaar in handschrift te verwerven van „Een Placaetboek der drie Landen van Overmaas Valkenburg, Daelhem en 's-Hertogenrade in zover deze onder het bestuur der hoogmogende Staten behooren”. Op blz. 52 van deel II vinden wij dezelfde tekst terug. Dit exemplaar van het placaetboek blijkt nog toebehoord te hebben aan Habets. Op diezelfde veiling zijn namelijk meer Limburgensia geveild, die de aanduiding dragen dat zij van Jos. Habets afkomstig zijn. In het onderhavige exemplaar vind ik op de eerste bladzijde vermeld: „Jos Habets vicair in Bergh Terblijt 1871”. Habets moet dus dit mijnreglement ook gekend hebben, doch heeft er overigens klaarblijkelijk geen aandacht aan besteed.

Dit placaetboek is ingedeeld in 3 delen met een inhoudsopgave achter ieder deel en is in ieder geval van latere datum dan 1683.

De jongste inschrijving is een „Extract uijt het Register der Resolutien van de Hoog Mog. Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden van 1 Febr. 1737 betreffende de vervulling van de plaats van Agent van de drie landen van Overmaze te Den Haag”.

Door het overlijden van Matthias Havius was deze plaats vacant geworden. Op grond van een rapport van de Heeren van Lynden en de anderen werden de staten van de drie landen van Overmaze aangeschreven om te overleggen „off en hoeveel de Tractementen voor haeren Agenten „alhier voor het toekomende sullen kunnen worden vermindert aangesien „de saecken van de drie landen van Overmaze alhier te verrigten soo „menigvuldig niet sijn als voor deezen”.

Wel is achter het register van het derde deel nog een Extract van een Resolutie ingeschreven, daterend van 22 mei 1749. Deze blijkt later bijgeschreven te zijn en wordt ook niet in het register vermeld.

Tenslotte zij nog vermeld dat vooraan in het boek de volgende opdracht voorkomt:

„Aan 't Land van Valkenburg.

„Weil ich dich geliebet so heiss

„Von deiner Grösse getraunt

„Verflucht, weil ich gerne des Nordens Eis

„Aus deinem Herten geraunt

get. Wilhelm Genth”

Na te sporen wie en wat deze Wilhelm Genth was, ben ik niet in de gelegenheid geweest.

C. RAEDTS

het knuppelen van honden

te Heerlen ¹⁾

NU het schallen der jachthorens van de jaarlijks terugkerende St. Hubertusjacht, die ieder jaar meer in het teken van de belangstelling komt te staan, weer een weinig verstomd is, de meute en de drijvers hun werk bij dit festijn tot een goed einde hebben gebracht en menig stuk wild het loodje heeft moeten leggen, willen we toch niet nalaten een kleine blik in het verleden te werpen.

Het is bekend, dat het jachtrecht in vroeger dagen een „heerlijk recht” was, hetgeen wil zeggen, dat de „heer” dit recht alleen bezat. Net zoals tegenwoordig het „gesloten jachtseizoen” als beschermende maatregel geldt om de wildstapel op peil te houden, bestonden vroeger ook dergelijke bepalingen en reglementen, zij het dan ook in een iets andere vorm. Een van deze verordeningen was het „knuppelen of remmelen” van honden. Om te voorkomen, dat loslopende honden schade toebrachten aan het wild, werd voorgeschreven, dat deze zich niet in het „openbaar” mochten vertonen tenzij met een stok (= knuppel of remmel) dwars onder de hals vastgebonden of een hangende kluppel of stuk hout aan een koord naslepend. Op deze wijze belette of bemoeilijkte men in ieder geval de honden het nalopen en achtervolgen van het wild. Ook in latere dagen, toen de heerlijke rechten reeds verdwenen waren, werd het knuppelen der honden bij gemeentelijke verordening voorgeschreven, ook weer met dezelfde bedoelingen als hierboven vermeld. ²⁾

Net als tegenwoordig werd ook toen reeds tegen de diverse wetten gezondigd en hierop maakte deze bepaling geen uitzondering. De opgelegde boete per overtreding bedroeg voor het Land van Valkenburg drie goudgulden, hetgeen voor die dagen een vrij aanzienlijk bedrag was. Betaalde men dit bedrag niet direct, dan ontstond er een proces voor de Schepensbank, waarvan de kosten eveneens door de aangeklaagde voldaan dienden te worden.

Ook in het gebied van de Hoofdschepensbank van Heerlen, met zijn iandelijke en bosrijke omgeving, is deze verordening van kracht geweest, die net als alle andere wetten op de gebruikelijke manier werd afgekondigd. Dat ook hier overtreders waren, moge blijken uit de navolgende aantekeningen.

In de „Genachtinge” van 23 april 1714 onder aanwezigheid van de schepenen Croon, van Ocken, Hokels en Pelt, vinden we :

„Den heere hoogh Drossard deeses Lants exhibeert eene liyste van sr. Rietraet als opsiender der jagt, weegens de bevondene ongeknuppelde honden, versocht sommatic derselver tot betaelinge der boete daertoe staende, ende gefixeert der somme van dry goutgld.” ³⁾

Het is zeer jammer, dat bedoelde lijst niet bewaard is gebleven, zodat we

een inzicht zouden hebben gekregen van het aantal overtreders. Het schijnt, dat de meeste zondaars, voorkomend op genoemde lijst, hun boete direkt betaald hebben. Evenwel zijn er enkelen, die geen gevolg hebben gegeven aan de „sommatie”. In de volgende zitting, waarvan de datum niet bekend is, doch die plaats gevonden moet hebben tussen 23 april en 22 mei 1714, lezen we :

„Den heere hoogh Drossard deeses Landts hebbende ter laester rolle geexhibeert eene lyste der bevondene ongeknuppelde honden waer aen datter ettelijke hier niet en hebben willen insetten als naementlijk Lemmen SPIERS, Hans JURGEN ende Steven VROUWENRAET welke personen oock tot voldoeninge sijn worden gesommeert gelijk den boode relateren sal versoect als nu renovatie op peene van executie” 4).

Het zag er voor deze lieden dus niet erg rooskleurig uit. Indien ze nu niet, na een hernieuwde sommatie wilden betalen, zou er een beslaglegging op hun goederen volgen. Naar alle waarschijnlijkheid hebben ze de wijste partij gekozen en prompt betaald, aangezien er verder niet meer over gesproken wordt. Deze dwangmaatregel schijnt goede vruchten te hebben afgeworpen. Uit de stukken blijkt gedurende een hele tijd niets meer van overtredingen. Pas in 1757 treffen we dienaangaande enkele verklaringen aan. Nu is het zo, dat de geverbaliseerden geen genoegen nemen met de hun opgelegde boete. Ten overstaan van notaris Pelt te Heerlen, laten zij door de bureu een verklaring afleggen, die hun onschuld zal moeten bewijzen. Zo verklaren op 25 juli 1757 Peter CLINCKERS, gehuwd met Maria PLOUMEN en Laurens HOUBEN, gehuwd met Anna SCHEUPKENS, beide wonende te Welten, ten behoeve van Dirk JANSEN, eveneens wonende te Welten, dat :

„ . . . hun comparanten seer wel kennelijk en bewust is dat voor twee manden geleeden den requirent synen hondt wegens oudheyt de huyl is afgedaen door den afdoener Nicolaes HERSCHELER als oock gesien hebbende dat gemelden hondt nog leevende in het vroegjaer met een knuppel in den hals heeft geloopen, geevende reedenen van wetenschappen dat deselve dickmaels in des requirents huys geweest binnen, edoch den hondt altoos geknuppelt gesien en want niet reedel. en is als de waarheyt in sonderheyt daertoe aensogt sijnde gestandt te doen soo hebben de declaranten sulx niet konnen weigeren maar geerne meedegeedeelt met offere als voor” 5).

Op 2 augustus 1757 zien we een soortgelijke verklaring, maar nu van Johannes VALCKENBORG en Johannes RUIJTERS ten behoeve van Meltzer PALMEN, allen wonende te Heerlerheide, dat :

„ . . . sij comparanten sijn de naeste naebuyren vanden requirent, dat deselve met nunne oogen gesien dat des requirens hontje van het vroegjaer tot dato deeses met eenen knuppel in den hals heeft geloopen en sulxs tzedert dat dienaengaende de publicatie te Heerle gedaen. Geevende sij declaranten reeden van wetenschappen dat het hontje voors. met den knuppel in den hals differente teijte in hun huys geweest is en sulxs soo als voorz. met hunne oogene gesien te hebben” 6).

In dit jaar blijken nog meerdere personen hun onschuld te willen bewijzen door middel van een afgelegde verklaring voor notaris Pelt. Uit het hiernavolgende geschrift lezen we, dat de publikatie van de verordening geschiedde door aanplakking op de kerkdeur. Hier kwam n.l.

iedereen, zowel katholiek als protestant, aangezien beider diensten in hetzelfde gebouw, de Pancratiuskerk, werden gehouden. We verplaatsen ons nu van Heerlerheide naar Heerlerbaan in het gehucht A Gen Giesen, waar Peter GROENESCHILT zich volgens het gerecht aan een overtreding heeft schuldig gemaakt. Hier verklaarden op 5 augustus :

„Peter CLOOT, nog ongehouwt van competenten ouderdom, inwoonder van den Ghijsen, Johannes RITZEN in huwelijk met Maria MOESBIER inwoonder van de Korverstraat, verclaerende tesaemen soo als een yder van hun in t bysonder sulxs op hunne eere en manne waerheyt in plaetse van gestaefden eede t geene sij comparanten tot het quotier daertoe aengesogt bereydt sijn voor regters competent te presteeren en sulxs ter requisitie van den eersaemen Peter GROENESCHILT inwoonder van den Ghysen voorn., dat hun comparanten seer wel kennelijck en bewust is dat den hondt van den requirant is worden geknuppelt en wel soodrae als sulxs alhier binnen Heerle op de kerck deure is worden geaffigeert om de honden te knuppelen. Dat sij declaranten nog versheyde maelen met den requirant omdat den knuppel reedelijck swaer geraillitert hebben. Geevende sij declaranten tesaemen deese reedenen van weetenscappe sulxs met hun oogen gesien en dikwils ten huysse van den requirant te sijn geweest” 7).

Dezelfde dag maakte notaris Pelt nog twee akten met betrekking tot dit onderwerp op. In het ene geval waren Mathijs VOURAGE „inwoonder van het nieuw huys bij Vruschenbrock” de aangeklaagde en Willem ARETS, weduwnaar van wijlen Maria RITZERVELT en Weeren SMEETS, in huwelijk met Cornelia PRICKARTS „alle inwoonders van Vruschenbrock” de verdedigers. Zij lieten door de notaris de navolgende bevindingen op schrift stellen :

„dat hun declaranten seer wel kennelijck ende bewust als oock met hunne oogen gesien hebben dat het schaepshontje van den requirant omtrent de vyff maenden geleeden een knuppel in den hals heeft gehad. Ja t zedert dat sulxs alhier dienaengaende op de kerck deure geaffigeert is, dien selven knuppel tot dato deeses gedraegen had” 8).

In het andere geval beweerden Johannes MEENS, in huwelijk met Barbara RHOEN „inwoonder van den Haenbuck” en Hindricus GROENESCHILT „nog ongehouwt van competenten ouderdom en woonende aen den Ghijsen” ten aanzien van de hond van Jacobus BRULL, „inwoonder van den Hambuck” :

„ . . . dat aenstonts nae dat te Heerle op de kerck deure is worden geaffigeert dat de jagt geslooten ten dien cynde de honden te knuppelen met hunnen oogen gesien hebben, dat den requirant sijnen hondt heeft geknuppeld den welcken sich tot dato deeses alsoo nog bevindt. Wijders dat den hondt van den requirant nu omtrent vier weeken vast legt” 9).

De dag daarop volgende, 6 augustus 1757, treffen we nog een soortgelijke akte aan. Peter HESSELLE en Johannes VORAETZEN „beyde woonende in den Franck” nemen het op voor Mathijs JONGEN, „pagter in den Franck”. Ook hier werd verklaart, dat de halfwin „omtrent de vyff maenden sonder nogtans den netten tijt te kunnen bepaelen” aan de verplichtingen heeft voldaan en dat zijn hond „tot dato deeses” nog geknuppeld is. 10)

Dat al deze personen de beoogde resultaten hebben bereikt met deze akten, kan naar alle waarschijnlijkheid worden aangenomen, aangezien hierover geen processen ingeschreven staan bij de Schepenbank. Veel verdiend zullen zij er echter niet mee hebben, daar ook de kosten van de notariële akten betaald moesten worden.

Het heeft tot 1771 geduurd vooraleer we weer iets over een overtreding vernemen. In de „Genachtinge” van 5 juni 1771, waarbij de schepenen Pelt, van Cotzhuysen en Wintgens het gerecht vertegenwoordigden en de beslissing namen, lezen we :

„De hr. en mr. J. G. FARJON, Lt Hooghdrossard deeses Lands doet verhaelen, hoe dat niet teegenstaende het jaerlijcks gedruckt verbod en waerschouwinge ook nog in de maand meert laestleeden door den Gerechtsboode doen publiceeren van geene honden ongeknuppelt te laten loopen idque (en dit) op poene van 3 goudguldens, den hond van seeckeren N. KERKHOFFS, door den jagt Boode op den 15 april laestl. sonder knuppel los loopende is geattrapeert geworden, soo ende als denselven Jagt Bode op den 22 mejj ook laestleeden den hond van seeckeren à CAMPO woonagtig op den Dohm ongeknuppelt geattrapeert heeft wes blijkende desselfs relaas aen den Lt Drossard voorn. gedaen, soo ende als oock meede den Geregts Bode Hermannus BEERENS op den 6 april laestleeden den hond van seeckeren L. SCHOENMAECKERS alhier op den Geer, ongeknuppelt heeft aangetroffen in de weijde van N. DAUVEN, so als denselven meede aan den Heer verthoonder heeft gerelateert, en alsoo nu in gevolge de voorz. waerschouwinge een ieder weegens desselfs hond ongeknuppelt te hebben laten loopen vervallen is in eneen boete van 3 goutguldens, de voorn. persoonen nogtans alle minnelijcke aanmaeningen ongeacht in faute blijven deese boeten te voldoen, omdien soo versoeckende sommatie tot laste der bovengen. drie persoonen ten eynde van voldoeninge der voorz. geincureerde boete van 3 goutgl. en mits geringheyte van saake dag van comparitie ten fine van sommaire dispositie cum expensis”¹¹⁾.

Uit deze aantekening zien we, dat het bedrag der boete nog steeds geen wijziging heeft ondergaan. Doordat het bedrag zo hoog was, valt het te begrijpen, dat men zich wel wachte om dit gebod met voeten te treden. Na dit relaas vinden we tenminste geen overtredingen meer.

N. EUSSEN

- 1) Dat deze verordening niet overal zomaar de instemming vond van alle inwoners bewijst het artikel van pater A Munsters: Het knuppelen van Honden te Stein; in: de Maasgouw 1952, blz. 74 e.v.; 1953, blz. 9 e.v..
- 2) A. A. Plevoets: Het remmelen of knuppelen der honden in de vrije Rijksheerlijkheid Stein; in: de Maasgouw 1922, blz. 3—4.
- 3) Criminele Rolle, L.v.O. 1885, blz. 621, Gemeente-archief Heerlen.
- 4) Criminele Rolle, L.v.O. 1885, blz. 625, id.
- 5) Minuten notaris L. G. Pelt 1757, nr 83, id.
- 6) Minuten notaris L. G. Pelt 1757, nr 88, id.
- 7) Minuten notaris L. G. Pelt 1757, nr 90, id.
- 8) Minuten notaris L. G. Pelt 1757, nr 91, id.
- 9) Minuten notaris L. G. Pelt 1757, nr 92, id.
- 10) Minuten notaris L. G. Pelt 1757, nr 93, id.
- 11) Criminele Rolle, L.v.O. 1890, blz. 152, id.

over water

en waterbouwkundige werken

*Verkwikking is je eigen; doorzichtigheid is je natuur.
Wat te zeggen van je zuiverheid? Wie met je in aan-
raking komen worden rein, als ze het niet zijn.*

*Wat moet ik nog zeggen om je te prijzen? Je bent het
element der levenden.*

*Wie is in staat je tegen te houden, als je een hellende
weg volgt? (Lofzang op het water. Uit het Sanskriet).*

WATER is een van de eerste levensbehoeften van de mens. Hij heeft het nodig om zijn dorst te lessen, om in de behoefte van zijn lichaam aan vocht te voorzien en voor allerlei andere doeleinden: bereiden van het voedsel, wassen, poetsen, drinken van het vee. De aanwezigheid van water is dan ook een voorname factor bij het ontstaan van nederzettingen. De oudste nederzettingen moeten we zoeken in de nabijheid van een beek of een bron.

Nu is Zuid-Limburg niet rijk aan beken en bronnen. De bodem, die in de bovenste lagen uit löss, zand, grind en krijt (mergel) bestaat, is doorlaatbaar. Het regenwater sijpelt door deze aardlagen heen tot het op een kleilaag komt, die geen water doorlaat. Hier vormt zich een watervoorraad, het grondwater, dat zich langzaam beweegt in de richting van de helling van de kleilaag. Waar deze aan de dagzoom komt — aan de randen van de plateaux en in de dalen — treedt het water te voorschijn. Daar zijn bronnen en beken. Op de plateaux, de hoger gelegen delen, ontbreken ze.

Heerlen ligt in een ketelvormig dal, dat ingesloten wordt aan de zuidzijde door het krijtplateau van Ubachsberg met de steile randen Putberg en Welterberg, in het oosten door de plateaux, waarop Heerlerbaan, Molnberg en Schaesberg liggen en in het noorden door de heuvelrand van heide. Aan de voet van de plateaux komt het grondwater te voorschijn en liggen de bronnen, waaruit de beken ontstaan, die door het keteldal stromen.

De bron van de Geleenbeek ligt bij Benzenraderhof, die van de Caumerbeek, de Droepnaas geheten, te Bovenst-Caumer. Behalve deze twee zijn nog tal van bronnen, aangeduid als „oar” (waterader) of „schprunk” (sprong) o.a. te Vröschemig, bij de hoeve Schiffelder en bij Leenhof. De hoeve „de Aar” is genoemd naar de „oar”, die er was. Een zeer waterrijke bron is de Zevensprong te Croubeek, die eertijds haar water via de Hoensbeek naar de Geleen voerde, maar thans gecapteerd is voor de watervoorziening van Heerlen.

Het zijn deze bronnen en beken, die de vestiging van menselijke nederzettingen in het keteldal van Heerlen mogelijk maakten. Soms is het maar een onbeduidend waterstraaltje, uit de helling te voorschijn komende, dat een mens er toe bracht daar zijn woning te vestigen.

Wij moeten dan ook de oudste nederzettingen zoeken bij de bronnen en beken. Als zodanig zijn aan te wijzen :

- a) langs de Geleenbeek : Benzenraderhof, de Rousch, de Doom (Welten) en het Strijthagens goed te Welten (Weltermolen), Geleenhof, Eykent, Terworm, Gitsburg, Prickenis, Struver en Rivieren;
- b) langs de Caumerbeek : Caumer (hof Caldenborn en Horricherhof), Corisberg, Schiffelder, Molenberg, Meezenbroek, Onder-Palemig, Musschenig, Rennemig, Wijngaardshof, Lotbroek, Hoensbroek;
- c) langs de Palemigerbeek : Leenhof, kasteel Schaesberg, Boven-Palemig;
- d) langs de Hoensbeek : Kaardenbeek, Terveurt, Ten Hove, Hoenshuis, kasteel Puth, Stenenshof, Rivieren;
- e) langs de Molenbeek : Haaren, Voerendaal;
- f) langs de Onderbeek : Kunrade en Cortenbach;
- g) langs de Strijthagerbeek : Terwinselen, Overstehof, Strijthagen, Rouwenhof.

Op bijna alle genoemde plaatsen zijn sporen van bewoning uit de Romeinse tijd gevonden. Als regel lagen de Romeinse villa's op de rand van het beekdal, iets hoger dan de dalbodem, veilig voor overstromingen.

Zolang de nederzettingen zich beperkten tot de dalen vormde de watervoorziening geen vraagstuk. Ook als men niet te ver van bron of beek verwijderd woonde, kon men er het water gaan halen. Deze waren toen nog niet vervuild, zodat het water geschikt was voor allerlei doeleinden.

Ze werd een vraagstuk, toen men zich, blijkbaar door gebrek aan grond gedwongen, op de hoger gelegen terreinen ging vestigen. Daar moest men op een andere wijze zien aan water te komen en wel door het graven van een put. De techniek hiervan hebben de bewoners onzer streken, naar de naam te oordelen, van de Romeinen geleerd.

Waar het grondwater niet diep zat, ging dit zonder veel moeite; men behoefde slechts een kuil van enige voet diep te graven en men had een put. Dat is o.a. te Vröschemig het geval. Elders leverde en levert het graven van een put moeilijkheden op van technische en vaak van financiële aard. Het grondwater, tot waarin de put moet rijken, ligt op vele plaatsen 100 voet (= 30 m.) diep. Het is moeilijk en gevaarlijk werk, dat vaak mensenlevens gekost heeft, door de vaak losse grond een put te graven. Men zal daartoe dan ook pas zijn overgegaan, als er een nederzetting van enige omvang, een grote boerderij, gevestigd werd. Wij kunnen als regel aannemen, dat de buiten de beekdalen gelegen boerderijen, die een put bezitten, de oudste zijn van het dorp of gehucht. Was er een put, dan was verdere vestiging in de nabijheid mogelijk. Een put werd vaak het begin van een nederzetting, ook al lagen de huizen verspreid. Men zag er niet tegen op het water een kilometer ver te gaan halen. Om de bewoners gemakkelijker aan drinkwater te helpen, zijn op vele plaatsen

putten gegraven door een buurtschap of gemeente. Deze zijn van jonge datum.

Plaatsnamen op „put” komen veelvuldig voor : een dorp Puth bij Schinnen, een kasteel Puth bij Voerendaal, huis Put te Vröschemig en Schaesberg, een Puthof te Reymerstock, een Putstraat te Nieuwenhagen.

De put speelde een voorname rol in het dagelijkse leven. Op gezette tijden moest een „gank put” gehaald worden. Een „gank” zijn twee emmers, die men in de handen, soms met een reep (een houten of ijzeren ring) er tussen, of aan een „haam”, een juk, droeg. Vooral des zaterdagsnamiddags was het druk aan de put. Dan moest water gehaald worden voor de zondag. De put was de plaats, waar men elkaar ontmoette en men het nieuws vernam.

In elk huis stond op de „aere” (gang) of „in gen hoës” (in de woonkamer-keuken) de „putbaar”, de aarden pot, waarin het putwater koel bleef. Wie drinken wilde, schepte een pink of een tas put uit de baar. Baren waren er voor verschillende doeleinden in gebruik. Naar de grootte waren ze versierd met een, twee of drie schilden, die de inhoud in emmers aangaven. Ze werden o.a. gefabriceerd in de buurt van Gangelt en langs de huizen verkocht door handelaars, die „duppeschurger” genoemd werden. (duppe = pot; schurgen = kruien)

De put leverde het water voor het huishouden en soms ook voor het vee. Dit moest zich echter vaak tevreden stellen met het water uit een poel, een gegraven kuil, waarin men het regenwater verzamelde om in het tekort aan putwater te voorzien. In onze tijd van grote zorg voor de hygiëne, niet alleen voor de mens maar ook voor het dier, kunnen wij er niet goed bij, dat het vee het vuile water kon drinken, want soms leek een koe, die in de poel stond te drinken, op het paard van baron van Münchhausen : wat er voren in kwam, liep er achter weer uit.

Maar hoe het water ook was, een poel kon men eertijds niet missen. Soms werd de poel als „drenk” aangeduid, drinkplaats voor het vee. Maar ook diende hij als waterreservoir bij brand. Vele poelen zijn tot dat doel op last van de overheid gegraven. Poelen van oude datum dragen de naam van „maar”. Zij wijzen op nederzettingen uit de Frankische tijd. Als regel is de poel verdwenen, maar bestaat de naam maar nog. Zo was er een maar te Schaesberg midden in de Hoofdstraat. Men spreekt nog van de familie Debye aan de Maar. Ook te Onderspekholz is een Maar, een driehoekig pleintje, waar vroeger een poel was. Verder is er een dorp Termaar bij Gulpen.

De poelen speelden een voorname rol in het leven van de dorpsjeugd. Welke jongen was niet een keer in een poel gevallen? Des winters dienden ze als ijsbaan en zelfs als dansvloer.

De grotere poelen bij kastelen en molens, die door een beek gevoed worden, heten vijvers. Het zijn, om het deftig uit te drukken, waterbouwkundige werken. Zij zijn gegraven als waterreservoir. Bij kastelen was het hoofddoel water te verzamelen voor het vullen der grachten. De vijvers dragen als regel bij tot de verhoging van het natuurschoon. Dit is in hoge mate bij het kasteel Strijthagen het geval. Hier liggen een stel vijvers, die, jammer genoeg, door verwaarlozing en mijnverzakking aan

schoonheid hebben ingeboet. In totaal zijn er vijf vijvers. De eerste, als we de loop der beek volgen, is de „Wimpelsweeër”, die door mijnverzakking zich thans uitstrekt tot aan de Overste hof, terwijl het eilandje, dat er in lag, verdronken is. Een kleine vijver, aan de overkant van de weg gelegen, deed certijds dienst bij het leeg vissen van de Wimpelsweeër. Deze werd dan droog gelegd. Het water van de beek werd afgeleid door de voedingsleiding van de vroegere slotgracht en de vissen kwamen in de kleine vijver terecht, waar ze gevangen werden. De lege vijver werd schoon gemaakt, „oetgemoet”: de „moet” (modder) werd er uitgehaald. Op de visvijver volgen twee middelgrote vijvers, die thans zo goed als dicht gegroeid zijn — een voorbeeld van laagveenvorming in onze streek. Dan volgt de Molenvijver, waarin zich het kasteel en de molen weerspiegelen, alsmede de prachtige beukenbomen op de steile oostelijke helling. De noordelijke oever van deze vijver wordt gevormd door een kunstmatige dam, die twee à drie meter is opgehoogd om de waterval te vormen voor het drijven van het molenrad. Een dergelijke kunstmatige verhoging van het niveau van het water vinden we bij alle vijvers en beken, die een bovenslagmolen in beweging brengen. De watervoorraad maakte het mogelijk ten allen tijde te malen. De aldus opgestuwde vijvers zijn de prototypen van onze stuwmeren of barrages.

Thans dienen de vijvers van Strijthagen voor het beoefenen der hengelsport. Ook wordt er geschaatst en geroeid. Oudtijds werd ijs uit de vijvers opgeborgen in een ijskelder, die in de helling uitgegraven is. Hij is thans dichtgemetseld.

Ook bij het kasteel Schaesberg lagen behalve de grachten van het kasteel een viertal vijvers. Ze heetten de Scherpe Vijver, de Lange vijver, de Kreeftenvijver en de Snoekengraaf. Beide laatste namen wijzen er op, dat de vijvers economische betekenis hadden: ze moesten gerechten voor het middagmaal leveren op vastendagen. Kreeften kwamen eertijds in onze beken veelvuldig voor. Dat de vijvers economische betekenis hadden blijkt ook hier uit, dat ze belastbaar waren. In de buitengewone schatting van 1570, die in de plaats kwam van Alva zijn tiende, twintigste en honderdste penning, werden de Wyeren van Strythagen en Schaesberg aangeslagen voor 10 gld. 0 st., hetgeen overeenkomt met de aanslag van negen bunder akkerland.

De vijvers van het kasteel Schaesberg zijn thans dichtgegroeid en opgevuld. Alleen de naam Damweg, die van het slot naar Palemig leidt, zegt ons, dat die weg een dam vormde tussen de vijvers aan weerszijden er van.

Behalve de genoemde putten, poelen en vijvers zijn er nog een paar waterbouwkundige werken in onze streek aan te wijzen. Het oudste en interessantste is ongetwijfeld het Vlot. Het dateert uit de Romeinse tijd en is niet meer dan een waterleiding, zoals de Romeinen er elders hebben aangelegd. Ten einde de thermen, die op de rug tussen de dalen van de Geleen- en de Caumerbeek gelegen zijn, van water te voorzien, werd de Caumerbeek bij een punt, dat hoger ligt dan de thermen, thans de Erk (sluis) geheten, door het graven van een kanaal geleid naar het badhuis. Dit kanaal, dat thans nog als een greppel te zien is, bij de Erk

en tussen de Caumerdalse straat en de Bongaertsstraat, werd in de Middeleeuwen weer in gebruik genomen om de grachten van het vestinkje Heerlen, door het tegenwoordige Kerkplein gevormd, met water te vullen. Toen het vestinkje uitgroeide tot een dorp, werd het Vlot in dienst gesteld van de burgerij. Gedurende de zomermaanden, te beginnen met mei, werd des zaterdags te 11 ure de Erk te Caumer geopend en stroomde het water door grachten en greppels naar de kom van Heerlen, waar het werd gebruikt voor schrobben en poetsen. Dan was het feest voor de jeugd, die het Vlot, zo werd het stromende water genoemd, te gemoet ging. De aanleg van de waterleiding maakte het Vlot overbodig. Sporen van een dergelijk technisch werk zijn ook te Strijthagen te vinden. Daar de grachten, die het kasteel en de boerderij omgaven, hoger lagen dan de dalbodem, waarin de vijvers liggen, werd de beek, voordat ze in de hoogst gelegen vijver stroomt, opgestuwd en door een diep in het terrein uitgegraven greppel naar de grachten geleid. Thans loopt het overtollige water van de mijn Wilhelmina, buiten de vijvers om, door deze verlegde bedding.

Bij het kasteel Hoensbroek heeft men eveneens het water van de Caumerbeek door een aftakking naar de grachten van het kasteel geleid over een hoger gelegen terrein. De oorspronkelijke beek draagt de naam van de Oude Moeder, de aftakking die van Rode Beek.

J. J. JONGEN

P.S. Het is voor de historie van belang vast te leggen, op welke plaatsen zich een put bevindt of bevond, waar poelen zijn of waren, in het bijzonder zulke, die met de naam van „maar” bestempeld worden. Voor opgave hiervan houdt de schrijver zich aanbevolen.

honderbintje

MEN gelieve niet te denken dat de bovenstaande benaming ten spot is neergeschreven, al heeft de oorspronkelijke Duitse familienaam in Heerlen enige mooie veren moeten laten.

Als „Hühnerbein” stond het oude manneke in zijn vaderland op het „Standesamt” genoteerd. Het is niet meer dan billijk dat hij, die hier een der gewichtigste vertrouwensposten bekleedde die er te bekleden was door iemand met één normaal en één abnormaal been, in ruil daarvoor zijn naam moest laten „verhüelische”. Ik vind dat hij er nog genadig afgekomen is: in Sittard, waar men „’n mandj mit zandj op de kantj van ’t landj” zet, ware hij wellicht een „Jieppebintje” geworden.

Naar vertrouwbare bescheiden melden, moet ons Honderbintje nog een afstammeling zijn uit het geslacht Hühnerbein, van welke het vermakelijk zinnetje afkomstig is, dat in een gezelschap alle verveling verre houdt door de wonderlijke complicaties waarin het slachtoffer vervalt, wanneer hij of zij dat gezegde vlug en veel herhaalt: „Ich, Hans Hühnerbein, esse gerne Schraut und meine Frau auch”.

Zo gaat het met meer van die dingen. Laat de meest radgetongde Fransman maar eens het door de oude heer Hoens zo bij voorkeur aangehaalde zuiver Heerlense zinnetje brabbelen: „inne höelentöële kraaketeut mit inne konkernölle spüecöderik dæe good vêtscht”!

Hühnerbein had meegestreden in de Frans-Duitse oorlog van 1870—71. Hij liet het grootste deel van één zijner onderdanen op het slagveld, maar zulks weerhield hem niet om met grote geestdrift te zingen:

Napoleon ist gefangen!
Er sitzt auf Wilhelmshöhe,
Er lässt die Flügel hangen
Und sagt adieu! adieu!

De jeugd is vertrouwelijk met alle stumperds en noemde de man dus „Honderbintje”. En zo ging, of beter, zo huppelde hij voortaan door het leven, trots op zijn onaantastbare positie van Provinciaal Tollenaar van de Directe Belastingen, meer bekend onder de verzamelnaam „’t B(a)reer”. Zijn functie bezorgde hem nog een extra-titel: „’t Breermänke”. Aan ’t Breer werd tol betaald aan ’t Breermänke, op de weg of in ’t Breerhüske. Dit alles vormde een drie-eenheid, onafscheidelijk verbonden aan het Heerlense belastingwezen. Voor „schat en lëste” ging men naar een deftiger autoriteit op dat gebied, maar alle „breer” werd door het Honderbintje opgepikt, zo maar op de blanke keien of in zijn Zollamt, niet oneigen aan een zomerhuisje van drie op drie, dat voor woning en kantoor en ook nog voor observatiepost en herberg diende. Het gebouwtje stond zowat ter plaatse waar nu een vluchtheuvel hulp en uitkomst biedt voor het daar als kippen opgejaagde deel van het Heerlense mensdom.

Honderbintje heeft nog de dag beleefd dat hij en zijn Breerhüske ver-eeuwigd werden op een Ansicht; nooit heeft een dergelijke meer geld opgebracht. Hier en daar wordt ze nog als curiositeit bewaard.

Toen gelijk nu waren belastingen een steen des aanstoots en deze was er een vooral ten opzichte van alles wat op assen veerde. Ook deze werd dus ontdoken. Enkel en alleen om de ontduiking van het tolgeld tegen te gaan, werden, geloof ik, alle toegangen naar de hoofdwegen in desolate toestand gehouden. „Immer nur schlau sein, Marieche!” dacht vader Fiscus, al vreigde Jan Publiek.

Oudere Heerleenaar, denk nog maar eens terug aan de modderpoelen van Lingeweg, Gekrütz en Uehlegätzke. Het werd geprobeerd om daardoor en daarlangs vanaf de Sittarderweg en de Valkenburgerweg de Heesberg te bereiken, om zo de grijpvingers van Honderbintje te ontlopen, maar doodsangst en verslijt waren groter dan de vreugde om het zuurverdiende „knepké” = 2½ cent, zó troosteloos onbegaanbaar en onbe-

rijdbaar bleven die binnenwegen en gätzkes totdat... het tolwezen opgeheven werd.

De hoofdkomsten in Honderbintje's kas leverden ongetwijfeld de Hitscher eierkooplieden, die elke dag naar de Akener markt togen en dan bij hun terugkeer uit het land van melk en honing door hem even gebrandschat werden zo maar langs de weg, naar roofriddersaad.

Tussen vier en vijf in de namiddag werd er dan in de Akerstraat en vanaf 't Breerhüske grote parade gehouden. Wie eerst komt, eerst maalt. Gedachtig aan artikel 1 der molenaarsgrondwet, probeerden de Hitscher handelslui nog even een extra-ren om als eerste de eindstreep te bereiken, in dit geval 't Breerhüske. Dan immers bestond de toch altijd zeer kleine mogelijkheid dat Honderbintje nog „ungerde” en het knepke dus gespaard bleef. De wedstrijd om als no. 1 aan de offerschaal te arriveren, begon trouwens al op de troosteloos lange baan die Horbach van Richte- rich scheidt, tenminste indien er geen Duitse „Landjäger” in zicht waren. Zo gauw evenwel doorschouwde Honderbintje dat spelletje niet of zijn machtige arm doemde van uit zijn rechtsgebied heel de stoet van vurige hitten tot onbeweeglijkheid. „In aller Seelenruhe” begon hij dan zijn tollenaarsbaantje uit te oefenen met een air à la Bismarck op zijn best: één knepke voor tweeraderige en twee knepkes voor vierraderige voertuigen, meen ik. Toch ging alles nog betrekkelijk vlug in zijn werk, wijl de belanghebbenden wel zorgden de gestrenge met kleingeld te genaken.

Maar één keer hebben de Hitscher ons Honderbintje lelijk in zijn hemdje laten staan. Wijl de pientere Limburgse kooplui in Aken natuurlijk meer halve grosschen dan knepkes beurden, mochten ze die munt hier natuurlijk ook uitgeven, gelijk trouwens alle Europese staten er in die jaren een eer in stelden op de Heerlense geldmarkt vertegenwoordigd te zijn. „Gott sei mit uns” en „l'union fait la force” waren bekend, maar de Nederlandse Staat hield zijn blanke leeuwenkoppen veilig achter de waterlinie.

De duitse wisselmunt was dus zo goed als elke andere, maar..... Honderbintje laboreerde in ambstijd uit ervaring zowat gedurig aan halve-centen-gebrek. Op die manier waren de Hitscher kooplui er in de loop der jaren aan gewend geraakt tegen wil en dank elke dag 20% meer te offeren aan wegonderhoudsbelasting dan 's Konings parlement dicteerde. Wij zullen maar aannemen, dat bij Honderbintje alléén de bedoeling heeft voorgezeten zijn medemensen de deugd van barmhartigheid in te prenten.

Totdat één keer *alle* handelaars eukel met halve grosschen betaalden en allen zonder pardon hun halve cent terugvorderden. Een regelrechte samenzwering met Honderbintje in de positie van de gehangene. De man bevond zich in de grootste vertwijfeling zijns levens. Van zijn post wijken kon en mocht hij niet, afgezien nog van de ongemakken verbonden aan het „stoep-op-stoep-af” en „spring-over-de-sloot”, eigen aan het Heerlense stratenplan uit die tijd, speciaal vol gevaren voor iemand met ongelijke onderdanen. Daarbij, de Hitscher namen reeds voorbereidende maatregelen om in de Akerstraat te blijven kamperen en een nachtelijk

verkeersobstakel daar te stellen, sterk als ze waren in hun geschonden rechten.

Maar als de nood het hoogst is, blijkt hulp het meest nabij. Het Capitool werd gered door een troep snaterende ganzen, Honderbintje door een troep snaterende schoolbengels, die, door hem van de nodige fondsen voorzien, binnen vijf minuten alle private- en winkelbellen in beweging zetten om nog tijdig de benodigde halve centen op te snorren. Uit de aard der zaak was de buit het grootst bij de heer Deken, die „leider” altijd veel van dat artikel in voorraad had. Ditmaal slaagde de jaarlijkse opruiming uitmuntend.

Dank die algemene medewerking kon het Hitscher complot nog intijds verijdeld worden. Dat het meer te doen was geweest om Honderbintje eens extra te laten huppelen dan om het recht van het spel, bleek hieruit dat, toen deze zegevierend met de zo moeizaam vergaarde halfjes opdaagde, deze unaniem en grootmoedig geweigerd werden. Toen heeft Honderbintje zijn waardigheid een ogenblik te grabbel gegooid en iets gemompeld van „küekeskriëmer”, „bokkeriejesch” en „düvelskinger”.

Hoe het ook zij, vanaf die tijd dateerde de vriendschap tussen Honderbintje en de Heerlense jeugd. Was 't Breerhüske tot dan voor haar steeds een gesloten heiligdom geweest, na die tijd had ze er vrije toegang en toevlucht, wat onder omstandigheden van onschatbare waarde kon zijn in uren van vervolging. 't Breerhüske was immers onschendbaar gebied.

Als verblijf was het gebouwtje een unicum met zijn zinken dak en weerhaantje, geplakt tegen het ijzeren staketsel van de beroemde Kirkgraaf, die op kiese wijze alle ongerechtigheden uit het deftige Breerhüske afvoerde en in zijn modderige schoot verborg. Daarbinnen stond het wonderding dat, toppunt van eenvoud, overdag een bank en 's avonds, enkel door oplappen van de zitplank, werd omgetoverd in een regelrecht bed. Ging men echter de binnenafmetingen van het apparaat vergelijken met Honderbintje's lijf, dan kon men met zekerheid vaststellen, dat mager-zijn en mager-blijven een onontwijkbare conditie was tot behoud van zijn baantje. Het verdere huisraad bestond uit een tafel met daarboven een rek voor „schöpkes” en glazen van het oude beproefde model, dat, waarom het niet bekend, ook in Heerlen gangbaar was ter keuring van het weerstandsvermogen van hersenpan en oog en neus, als twee vijandelijke legioenen, vol van bier en leeg van wijsheid, met gewoonlijk als oorzaak de mechelkes van de dansvloer, een verbitterde slag leverden. Van een en ander schiet mij juist een rijm te binnen, dat te mooi en te leerzaam is om niet even bij deze schets over Honderbintje's lief en leed in te vlechten:

Auf der: Ball vertantz die Jugend,
Geld, Gesundheit, Schuh und Tugend,
Dazu lacht Herr Teufel fein,
Sagt: die sind schon alle mein!

Bij zo'n keur van zware glazen behoorde vanzelf een „änkerke” met inhoud, zomaar onder de tafel op een schraag. Het spreekt vanzelf, dat het gebouwtje alleen als „Stehbierhalle” kon worden geëxploiteerd. Bij alle vertrouwen, dat dankbaar Honderbintje aan jong Heerlen betoonde,

Reconstructietekening van het tegenwoordige Emmaplein,
± 1900.

Op de voorgrond rechts: hek en walmuur, waartussen een overblijfsel van de eerste watergordel van het voormalige fort Herle. In het midden: het barrierhuisje. Daarnaast is het hek van de kerkhofsbrug zichtbaar. Rechts achter de walmuur: de voormalige pastorie. Links achter het barrierhuisje: de woning van de familie Canter.

Het geheel wordt overheerst door de kerktoren van de St. Pancratiuskerk, de voormalige donjon der vesting.

(Foto: Gemeente-archief Heerlen.)

het „änkerke” werd door hem bij het verschijnen van de deugnieten toch altijd met speciale zorg geobserveerd, niet omdat hij hen van *drankzucht* verdacht, maar wijl een der kwajongens eens *drankbestrijdersneigingen* vertoonde, door, wie zal het zeggen, per ongeluk of opzet, met zijn hak de kraan van uit de ruststand tot nutteloze werkzaamheid te brengen. Honderbintje heeft nimmer onderzocht om welke motieven het ongeluk gebeurde. Maar omdat hij Café Breerhüske voor eigen rekening exploiteerde, heeft hij zeker vele maanden oprechte rouw gedragen om het geldelijk verlies.

C. J. SIJSTERMANS

oud-heerlen

het „pannesjop” (pannenschuur)

AAN de weg van Heerlen naar Schaesberg, even voorbij het spoorwegviaduct, op het terrein ter plaatse genaamd „Kloësterkoëlhof”, dat aan de achterzijde is begrensd door de „Kloësterkoëlhofgats” heeft een oud fabrieksgebouw gelegen, dat enkele jaren geleden door de gemeente is aangekocht en gesloopt.

Het gebouw heeft lange tijd tot woonhuis gediend en huisvesting verleend aan verscheidene gezinnen.

In de volksmond heette dit gebouw „t Pannesjop”, welke benaming er op wijst, dat in het verleden aldaar een pannenbakkerij was gevestigd. Dit is nochtans niet het geval geweest. De pannenbakkerij bevond zich niet in bedoeld gebouw, doch op een aan de fabriek grenzend terrein. Op dit terrein waren over een grote uitgestrektheid overdekte droogschuren opgericht. Ook de ovens voor het bakken der pannen hebben op dit terrein gestaan.

In het fabrieksgebouw zelf bevond zich een houtzagerij die met stoom werd gedreven. Uiteraard kan deze zagerij niet van zo heel oude datum zijn, aangezien zij eerst kan zijn gebouwd, toen de stoomkracht algemeen toepassing had gevonden.

Het initiatief tot oprichting van de houtzagerij en de pannenbakkerij is uitgegaan van WILLEM CLAASSEN, eigenaar van het terrein aan de „Kloësterkoëlhof”, alwaar hij aanvankelijk een steenbakkerij had. Aan WILLEM CLAASSEN werd in 1870 vergunning verleend tot het plaatsen van een stoomwerktuig van 8 pk. in de op te richten houtzagerij.

CLAASSEN, aannemer van beroep, geboortig van Amstenrade, vestigde zich te Heerlen 31 augustus 1860, komende van Dorstfeld (Pr.). Hij overleed alhier 18 november 1873. CLAASSEN was o.a. eigenaar van het grote huis aan de Veemarkt (Wilhelminaplein) alwaar in 1875 de Zusters Franciscanessen tijdelijk hun intrek namen en een school openden. Korte tijd later werd dit huis betrokken door de Gebr. PENNERS en daarna door Dr. DE WEVER; en is thans bij de Staatsmijnen als kantoor in gebruik. CLAASSEN was tevens eigenaar van het huis „Iggen Klok”, dat in 1863 werd gesloopt en vervangen door het nog bestaande huis hoek Geleenstraat — oostzijde Saroleastraat. Het oude huis werd bewoond door de klokkenmaker MULLER, vandaar de naam „Iggen Klok”. CLAASSEN was de bouwer van het eerstgenoemde huis en hij herbouwde het laatstgenoemde.

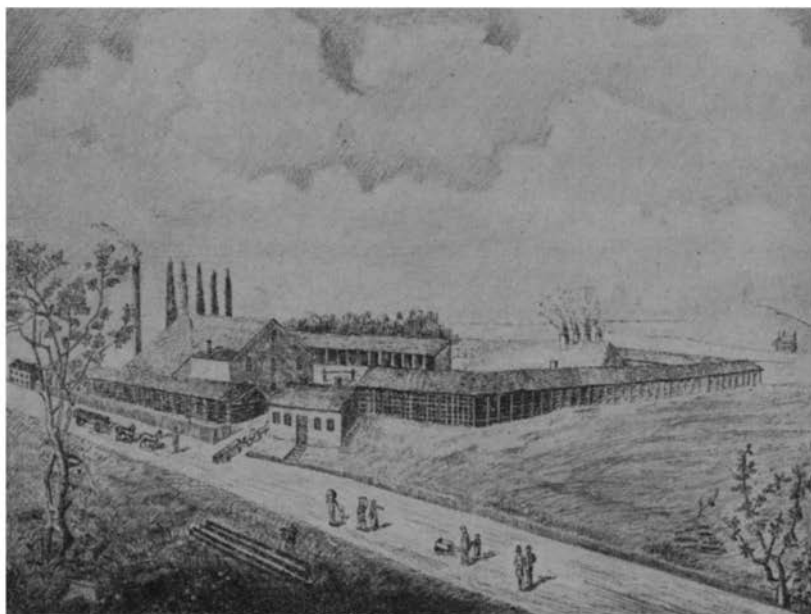
In 1874 werd aan H. SCHULTE-HEUTHAUS, wonende te GRAFRATH (Pruissen), toestemming verleend tot overschrijving te zijnen name van de in 1870 aan W. CLAASSEN verleende vergunning.

De fabrieksgebouwen behoorden in 1874 toe aan de GRAFRATHER VOLKSBANK N.V. Genoemde SCHULTE-HEUTHAUS is waarschijnlijk slechts beheerder van de fabriek geweest. In 1876 wordt als zodanig vermeld K. REMY, die tot 1879 het bedrijf heeft geleid.

In laatstgenoemd jaar is de houtzagerij en de pannenfabriek in eigendom overgegaan aan de houthandelaar P. HAVENITH-JOHNEN uit AKEN, die het bedrijf voortzette.

Vreemd is, dat HAVENITH in de jaren 1880 en 1881 de fabricatie van pannen heeft gestaakt en in de plaats daarvan een tabakskerverij heeft ingericht. Dit bedrijf werd naar alle waarschijnlijkheid ondergebracht in een tot de pannenbakkerij behorend huis, gelegen aan de weg naar Schaesberg. Dit huis is onlangs gesloopt. Het diende aanvankelijk tot zomerverblijf van de familie HAVENITH.

De houtzagerij bleef in genoemde jaren echter gehandhaafd. De oorzaak van de tijdelijke staking van de pannenfabricage is vermoedelijk wel het gebrek aan afzet geweest. Het is bekend, dat toentertijd de gang van zaken in de pannenindustrie niet gunstig was.

In 1882 werd de pannenfabriek opnieuw in bedrijf gesteld, terwijl de tabakskerverij aan de kant werd gedaan.

De pannenfabriek en houtzagerij bleef in bedrijf tot 1897, toen beide bedrijven definitief werden stilgelegd.

De reden van de stillegging is vermoedelijk geweest, dat het bedrijf geen levensvatbaarheid meer had. Immers, aan de concurrentie van de aan spoor- en waterwegen gelegen fabrieken kon men niet meer het hoofd bieden, terwijl de afzet van hout en pannen in de onmiddellijke omgeving, gezien de destijds vrijwel onbetekenende bouwactiviteit, te gering was om het bedrijf in stand te houden. Ook zijn de hoge rechten, die toentertijd op de invoer van hout in Duitsland werden geheven, oorzaak geweest van de minder goede gang van zaken. Vooral voor de houtzagerij van HAVENITH was deze maatregel fnuikend, omdat het gezaagde hout voor het overgrote deel naar Aken werd gebracht en opgeslagen in de zich aldaar bevindende magazijnen.

Voor de pannenfabricage was voorts zeer nadelig de omstandigheid, dat de klei, die als grondstof voor de vervaardiging van de pannen diende, met kar en paard uit de Brunsummerhei moest worden aangevoerd, waaraan onevenredig hoge kosten waren verbonden.

In 1891 heeft de pannenfabricage een kortstondige bloei beleefd, doordat ten gevolge van de op 1 juli van dat jaar plaats gehad hebbende windhoos met geweldige hagelslag, die vooral in het Noorden van de provincie grote vernielingen aanrichtte, de voorraad pannen geheel werd opgegruimd.

Als bijzonderheid zij vermeld, dat aan de houtzagerij o.a. twee voerlieden waren verbonden met name KLINKENBERG en JONGEN uit WELTEN. Zij zorgden voor de aanvoer van de boomstammen, die in de omgeving werden aangekocht en voor het vervoer van het gezaagde hout naar de magazijnen van HAVENITH te Aken. Alles geschiedde met paard en wagen.

Tenslotte nog een enkel woord over de plaatselijke benaming „Kloëster koëlhof“.

De mening, dat de naam zou zijn ontleend aan het feit, dat een klooster ter plaatse eigendommen heeft gehad, is zeer twijfelachtig, aangezien aanwijzingen in die richting ontbreken. Bovendien komt de benaming Kloosterkoolhof niet overeen met de oude plaatselijke benaming; zowel Clouster-Coolhoff als Cnouster-Coolhoff en Crousken-Coolhoff komt in de zeventiende en achttiende eeuw voor. De oorspronkelijke naam is ongetwijfeld Cnouster-Coolhoff, waarmede werd aangeduid de koolhof of tuin van CNOUST, een in de zestiende eeuw in Heerlen voorkomende familienaam.

De „Kloësterkoëlhofgats“ was nog in de vorige eeuw de karreweg van Heerlen naar Schaesberg d.w.z. het kasteel Schaesberg.

W. LINDELAUF †

De Heerlense Familie Roebroek

(Vervolg op artikel in afl. 5, juli-okt. 1957)

Vijfde Gedeelte

(Vervolg)

IN het Huwelijksregister van Kerkrade vonden we het huwelijk van Henricus Roebroek op 15 okt. 1758 ingeschreven als volgt: „Henricus Robroich ex Herlen et Maria Catharina Bisschoff ex Drijvögel praeviis tribus proclamationibus sine ullo obloquio visis insuper dimissorialibus Admirabili Reverendi Domini Pastoris ex Hundtsbroich, copulati sunt. Testibus Wilhelmo Robroich et Maria Anna Schelen.” In het Nederlands gezegd: hij van Heerlen en zij van de Drievogels, werden in het huwelijk verbonden, na voorafgaande drie roepen, waartegen geen bezwaren werden ingebracht en bovendien met toestemming van de Zeer Eerw. Heer ^{Heer}Pastoor van Hoensbroek. (Kerkel. Registers Kerkrade, Rijks-Archief Maastricht.)

Na een leven van hard werken als pachter op Ter Eyck en Vaeshartelt, overleed Henricus Roebroek, 70 jaar oud, in de Molen van St. Jans Geleen, voorzien van de laatste H.H. Sacramenten, de 16de oktober 1794. Op 28 mei van hetzelfde jaar had hij nog het bruiloftfeest mogen vieren van zijn jongste zoon Joannes Leonardus Roebroek, die op genoemde dag in het huwelijk was getreden met Maria Barbara Smeijsters, uit de Molen van St. Jans Geleen.

Maria Catharina Bisschops, de echtgenote van Henricus Roebroek was reeds eerder overleden.

Uit hun huwelijk werden zes kinderen geboren, de eerste twee werden te Kerkrade gedoopt en de vier andere te Heerlen.

De oudste zoon, Hubertus Joseph Roebroek, gedoopt 6 sept. 1759, trad in het huwelijk met Maria Johanna Smeijsters en woonde aan de Drievogels. Van hem zagen wij een dochtertje ingeschreven in het Doopregister van Meerssen op 23 febr. 1795 onder de namen Joanna Catharina Roebroex, (Kerkel. Registers van Meerssen, Rijks-Archief, Maastricht).

Op 12 mrt. 1787 was hij reeds gehuwd met Maria Smeijsters en kocht van Reinerus Grooten × Anna Geertruyd Scheilen, inw. van Limiers, Ryxterritoir, 174 kl. r. akkerland op gen haemel gelegen aan de Wijnstraat, 531 roede, zijnde een gedeelte van de Vogelsgewande, gelegen aan de Vogelsweg, 79 r. land op den Bremet, gelegen aan den Coelweg, 784 r. weide gen. de Maegerweide, aan de Vogelsweg en 198 r. 7 voeten land op gen Bremet, voor 6 schellingen de roede. Door Hubert Joseph Roebroek werd terstond betaald „806¹/₆ courante Ryxdaelders, betaelt in vertugadins, carolinen en croonen”. Voor de rest v.d. koopsom ad 900.

Ryxdaelders ofte 2700 guldens ad 18 merc aix, werd het overgedragene verbonden tegen vier procent. Met 1 oktober 1787 is het gekochte te aanvaarden en vanaf die datum over het nog resterende bedrag rente verschuldigd. Roebroek zal de eerste 10 jaar niet vrijwillig van de schuld mogen aflossen. Dit zal in die tijd alleen kunnen geschieden als de verkoper geld nodig mocht hebben.

Op 14 mrt. 1787 verscheen Hubert Joseph Robroek „ten comptoire” (op het kantoor) van de Domeinen te Maastricht en betaalde „de werffschelling der twee perceelen daeraen sujet (onderworpen) te samen aen maete houdende 982 roede ad 54 merc waer van de 12de penning doet 4418 merk en in croonen teegens 103½ merk twee en veertig kroonen en 39½ merk”. (Domeinen-register L.v.O. 2063, Gem.-Archief Heerlen.) Ongeveer twee jaar later, op 4 mrt. 1790, pachtte hij van Maria Catharina Schiffelers, weduwe van Alexander Bischops en haar zoon Hendricus Josephus Bischops, de landerijen „thans in pagtinge sijnde bij Joannes Quaedvlieg (wonende) aan den ghijzen”, ingaande 1 okt. 1790, voor 12 jaar tegen een jaarlijkse pachtsom van 12 „franse croonen”.

Deze overname van pacht door Roebroek lokte bij Joannes Quaedvlieg tegenmaatregelen uit, waarvan eerstgenoemde zodanige hinder onderzond, dat hij er (zoals destijds gebruikelijk), de notaris op af stuurde. De 15de juni 1790 richtte hij zich tot Notaris J. H. G. Lamberts, alhier. Het was een heel klachtenverhaal: Quaedvlieg zou een deel van het land „met aerdappelen en wortelen beplant en besaeyt zijnde”, aan Roebroek toebehorende, omgeploegd en het gevoegd hebben bij een ander perceel, door Quaedvlieg gepacht van Roebroek's vader. Een heg zou uit de grond getrokken zijn. Beledigingen door zoon en knecht van Quaedvlieg aan het adres van Roebroek completeerden het geval.

En zo werd de notaris verzocht „om sig in debita forma (op de wijze zoals dit behoorde, met twee getuigen) te vervoegen aen en bij de persoon van voors. Johannes Quaedvlieg”. Vervolgens aan laatstgenoemde te vragen: 1. Of hij van plan is de veroorzaakte schade te vergoeden. 2. Zo niet, of hij dan de onrechtmatige daden en de beledigende woorden van zoon en knecht voor zijn rekening neemt. 3. Indien vraag 2 ontkennend wordt beantwoord, of hij wel genegen is een tijdstip te bepalen, waarop ter plaatse, met een landmeter en onpartijdige „akkerlieden” deze aangelegenheid in der minne geregeld kan worden.

„In cas (in het geval) egter van eenig onvoldoende antwoord wel expreselyck te protesteeren van allen schaeden en onkosten hier uyt te resulteren met aensegginge alsdan dat hij Quaedvlieg in Regten daerover sal aengesproken worden. (Verder) aen den ondergeteekende (H. J. Robroeck, zo schreef hij zijn naam,) van het weedervaeren salvis juribus relaes (verslag) te doen. Actum Heerlen d. 15 juni 1790”.

Dezelfde dag nog kweet Notaris Lamberts zich van de opdracht en bracht aan Roebroek verslag uit: „Johan Quaedvlieg aen den Giesen ontkende andermans land omgeploegd te hebben en zeide daarom geen schadevergoeding schuldig te zijn. Hij eindigde zijn verweer als volgt: „Aengaende het uytreyten van de hegge daarvan weet ik niet af en hebbe sulck niet gesien. So als ik dan ook niet op mij neem en mij niet aentrek

wat mijn soon of mijn knegt gedaen heeft". Waaraan de notaris in zijn verslag nog toevoegde: „Dus hebbe ick Notaris op dit antwoord... geprotesteert van schaeden en kosten hieruyt te resulteeren met gedenken etc. (dat namelijk een procedure zou volgen.) Aldus gerelateert aen den Giesen dato vooren ter praesentie van Joh. Hamers woonende alhier en J. J. Struijk Inwoonder van Heerlen..." (Minuten Nots. J. H. G. Lamberts - no. 74 - Gem.-Archief Heerlen.)

Op 13 juli 1790 verklaarde Hubertus Joseph Robroek „woonende aen de Drie Vogels onder de Banke Kerkenraed × de Eerbaere Maria Smeisters" een landerijen-ruil aan te gaan met de Heer Gabriel Smeets schepen en burgemeester van de Heerlijkheid Bunde, gemachtigde van de Wel Eerw. Heer G. H. Machure, kanunnik van O.L. Vrouw te Maastricht en van Juffrouw M. J. Machure wonende te Bunde. Robroek ontving: 1. zes grote roeden land „aen de Gans" onder de Bank Meerssen; 2. zes grote roeden land „aen de Berg"; 3. 5 grote roeden land „in de onderste Breulin", naast land van Servaes Smeysters; 4. negen grote roeden „in het Weerderbroek", een en ander gelegen in de Bank Meerssen. Robroek stond af: 1. 15 grote en 15 kleine roeden weide „omtrent de Kerke" in Bunde; 2. 8 grote en 12 kl. r. land „op het Bogge Veltje, Jonker Reepens Leen, ook zou hij nog een toegift ontvangen van honderd gulden.

Elk der partijen behoudt zich het recht voor op „de Schaere" (de oogst of opbrengst) van dit jaar 1790 „mits betaelende de Schattinge (belasting) van dit jaar daarvan." Getuigen bij het passeren van deze akte waren de Heren J. Hermans, schepen der Heerlijkheid Ulestraeten en J. H. Robroek Geswooren Bankschirurgijn in Heerlen (te weten Hendrik Joseph Roebroek echtgenoot van Odilia Meyers). (Minuten Notaris J. H. G. Lamberts - no. 88.)

17 aug. 1804 verpachtte Hubert Joseph Roebroek zijn eigendom aan de Drievogels, hetgeen wel verband zal gehouden hebben met het overlijden van zijn echtgenote. We laten de akte van verpachting hier in zijn geheel volgen: „Voor mij Antoon arnold Chaineux openbaaren Notaris geadmittleert voor het Departement der Needermaaze resideerende in de Gemeente heerlen ter presentie der nabenoemde getuygens zijn gecompareert (verschenen): Den borger Hubert Joseph Robroek weduwnaar wijlen Maria Smeijsters landbouwer woonende aan de drie Vogels in deeze Gemeente heerlen welke verklaart hij deeze te verpagten zijn huijs met aanhebbende Coolhoff en huysweijde gestaan en geleegeen aan de drie Vogels gemeld (voormeld) reygenooten eene zijde de Goederen van Spekholtz andere den weg, een hfd. Johan Essers, ander de Erfgenamen Mosters groot ontrent dertig ares veertien centiares of een hondert vijftig kleene roeden. Item eene wijde geleegeen in de beytelsweg gemeente Heerlen reygenooten eene zijde deverse erven andere de Erfgenamen Mosters een hoofd den weg, ander de Erfgenamen brouwers, groot eene hectar vijf ares neegen centiares of zeeven hondert vijftig kleene roeden. Verders alle deselve landerijen geleegeen alle onder deeze gemeente Heerlen in verschijde parceelen ter grootte van omtrent vier hectares zestig ares of vijf boonders drie hondert kleine roeden een en ander zonder

garantie van meerdere of mindere maate, welkers reygenooten effective groote als situatie ten deeze voor geinsereert (bijgevoegd) gehouden worden, als bekent aan den natenoemene Pagter.

Doende deeze verpagtinge aan ende ten behoeve van den borger Hendrick Milchers in huwelijk met Maria Catharina Bloem, herbergier wonende te heerlen present en acceptant voor den tijd van zes agter een volgende jaeren edog met drie jaeren afstand te doen met believe van beijde parteejen, mits opkondiginge eener half jaar bevoorens, aanvang zullende neemen den neegende Vendemiaire aanstaande onder de volgende conditien en reserve:

Dat den pagter zal betalen voor jaarlijxe pagtpenningen te weeten voor het huijs, coolhoff als twee weydens ter somme van drie hondert zeeve francs neegentig centimes of dertien carolijnen en voor de Landerijen ter halvescheid (helfte) van alle hoegenaamde soomer als winter vrugten geestimeert (geschat) ten opzigte der Registratie een hondert vijftig francs, alwelke vrugten den Pagter zig verbind, af te mayen geheelyk inhhereeren (in de schuur varen) uijt te dorschen tot welke uijtdersching den verpagter zig verbind te fourneeren (leveren) eene man waarvan den dagloon tot zijne last blijft, en kost en drank tot laste des Pagters en zelve vrugten op den dinne te deelen volgens landsgebruijck.

Den verpagter verleent de permissie (verlof) aan den Pagter om dertig ares veertien centiares, doende een hondert vijftig kleene roeden jaarlijcx na zijn welgevallen met klavers, wortelen of ardappelen te kunnen bezajen waarvoor jaarlijcx aan den verpagter boven de gestipuleerde (vastgestelde) pagtpenningen zal betalen drie en twintig francs agt en zestig centimes of eene carolijn, zoude hij egter minder bezajen zal zulk afgetrokken worden per roede aan deeze prijs.

De verpagter reserveert zig eene boven camer na zijne commoditeijt (die voor hem geschikt is) te bewoonen zonder de minste bonificatie (vergoeding).

De comparanten zijn geconvenieert (overeengekomen) dat den Pagter aan den verpagter zal fourneeren (verstrekken) kost en drank zoo als het zijne tafel vermaakt waarvoor weekelijks betalen of aan de pagtpenningen deminueeren (afrekken) zal eene halve croon, zoude den verpagter eene geheele week geene Kost nog drank genieten zal den pagter den verpagter betaalen eene halve croon egter minder als eene geheele weeke of zeeven dagen zal geene betalinge plaetze hebben zoude egter partijen deeze artikel binnen het jaar breeken zal naar maate van weeke betaalt worden en den pagter de gereserveerde boven kamer in zijne dispositie (gebruik) bekomen zonder bonificatie het geene egter maar alleen zal plaetze hebben zoo haast den eerste comparant zig elders in kost en drank begeeven zal. En ingeval het onverhooptelijk mogte gebeuren dat hij verpagter of iemand van zijne kinderen dit huijs en goederen in persoon zoude willen bewoonen en gebruijken zal hij pagter alle jaeren dezelve moeten ontruijmen bij wettelijke opkondiginge van een half jaar bevoorens, wanneer bij Expiratie deeser zes jaeren toust (verpachting) den pagter gebeneficieert zal worden (ontvangen) eene carolijn te verstaan wanneer de opkondiging door den verpagter zoude geschieden.

Den verpagter adstringeert (verplicht) sig alle noodzaakelijke reparaties zoo aan gebouwen stallingen, deuren, vensters, pompen, bakoven, ten zijnen privatieve (eigen) kosten te zullen doen en alzoo onderhouden exept. (uitgezonderd) het geene den pagter zoude koomen te breeken ten zijnen kosten te maaken, die insgelijx (evens) gehouden is jaarlijx en alle jaaren twee hondert vijftig schoven te laten vervaardigen te Employeeren (gebruiken) op de gebouwen en betalende den verpagter den loon, den pagter de kost en drank aan de arbeijders zonder bonificatie de verdere noodige schooven relatief tot (voor) deese gebouwen zijn ten privative (persoonlijke) lasten des verpagters.

(Wordt vervolgd)

JO HORST

ADRIAAN WEUSTENRAEDT

en de door hem gestichte studiebeurs

(Vervolg)

Uiteindelijk stelde men te Hoensbroek het volgende register vast op de te ontvangen renten:

- a. f. 1120.— kapitaal ten laste der gemeente Hoensbroek, rente f. 33.60 's jaars.
- b. f. 840.— kapitaal rente 3% 's jaars ten laste van de erfgenamen van G. Klinkenbergh te Hoensbroek; ten tijde van de reconstructie waren de bezitters van het onderpand de kinderen van de plaatsvervangend vrederechter Leonard Willems gehuwd geweest zijnde met Maria Johanna Klinkenbergh
- c. f. 392.— kapitaal rente 4% 's jaars ten laste van de erfgenamen van J. Maes te Hoensbroek waarvan het onderpand ten tijde van de reconstructie verkocht was aan „den heere Wulff” te Hoensbroek¹¹⁾
- d. f. 224.— kapitaal à 4% 's jaars en f. 56.— kapitaal à 5% rente 's jaars ten laste van J. A. Boesten te Puth
- e. en volgende krachtens de eerste (over 1821) ingevorderde of nog in te vorderen: Mattie Beltgens Duyvengenhout, wed. Stevens Oirsbeek, H. Gielen Amstenrade, alsmede nog achttien anderen wonende in Hoensbroek en omgeving (tot in Steijn)¹²⁾.

Op 10 februari 1850 benoemde de Minister van binnenlandse zaken de kantonrechter te Heerlen en diens eerste plaatsvervanger tot Provisoren der beurzenstichting van Adrianus Weustenraedt te „honsbroek”. De kantonrechter (de heer M. van Aken) en diens eerste plaatsvervanger (de heer Jaeger) deelden zulks bij brief van 8 maart 1850 aan de burgemeester mede met verzoek om deze benoeming aan „den geeerden heer Pastoor Uwer gemeente te willen mededeelen”.

14 September 1859 zond de heer de Limpens te Klimmen „de akt van benoeming van den heere Cremers notaris als ontvanger der Beurzenstichting Weustenraedt” aan zijnen „Achtbaren Heer en Vriend” de burgemeester van Hoensbroek. Met deze benoeming zou het ontvangerschap in handen van het te Hoensbroek gevestigd notariaat blijven.

Begevers zijn nog altijd de burgemeester van Hoensbroek en de pastoor der parochie van de H. Jan Evangelist (moederparochie), met een bloedverwant des stichters. De beurzen worden nog telkenjare besteed en bij vacature geannonceerd.

Het beheer van de beurs te Beringen, na 1820 waargenomen door schout en pastoor-deken aldaar alsmede door een lid van des stichters' bloedverwanten is later, ingevolge wettelijke regeling overgegaan in handen van „De Provinciale Commissie van Beurzenstichtingen van Limburg”. De stichting verschafte uit haar middelen een beurs ten belope van Bfrs. 200.— 's jaars. Voor de inkomsten zij verwezen naar de staat van bezittingen. (Zie voetnoot 6.)

De heer C. F. Gerardy, schepen, zond op 23 maart 1822 aan de heer schout en pastoor van Beringen als bestuurders der beurs een opgaaft van te betalen renten:

„heeft het Gemeentebestuur goedgevonden van op te maken eenen supplementairen budget of begrooting van uitgaven voor den jare 1822, inhoudende den jaarlijkschen interest te vervallen voor het lopende jaar en drie achterstallige interesten vervallen voor de jaren 1819, 1820 en 1821 met opmerking dat de interesten zijn berekend à 2% zoo als de zelve zedert het jaar 1746 tot het jaar 1796 altoos zijn betaald geweest gelijk alle andere renten van deze gemeente”.

Bloedverwanten of bij gebreke daarvan studenten uit Beringen of uit de naastliggende gemeenten kregen een beurs toegekend. Als laatste besluit van de genoemde Commissie vonden we de toekenning der beurs op 31 augustus 1948 voor een theologisch student te Luik, afkomstig uit de gemeente Paal. Bij die toekenning werd de beursier geheel conform het testament des stichters de navolgende last opgelegd:

„onder obligatie dat in danckbaerheit zij alle weken eene misse speciaalijck sullen horen ende in deselve tot laeffnisse mijnder ziele bidden”.

waarbij de commissie de aantekening maakte omtrent een bepaling van het bisdom Luik:

„dat daartoe krachtens de beslissing van de Bisschoppelijke Overheid van 25 Sept. 1947 de Zondagsmis volstaan kan”.

De devaluatie van de belgische franc maakt het bezit van deze beurs tot een paskwil. Niemand vroeg deze nog aan. Wellicht zullen de geringe inkomsten op een of andere wijze tot rijksinkomst veranderd worden.

Deze verhandeling zouden we niet graag willen sluiten zonder een proeve om te achterhalen waar de familie Weustenraedt — in haar tijd een toch voor Hoensbroek belangrijke familie — te Hoensbroek haar woonzetel gehad moet hebben. We zouden haar graag de plaats willen geven die haar en zeker de stichter dezer studiebeurs toekomt. Het lijkt ons ook van belang om dit vast te stellen, te meer wijl Slanghen met geen enkel woord daaromtrent gewaagt.

Toch menen we genoeg aanknopingspunten te vinden bij Slanghen zelf: pag. 72 laat hij op 14 januari 1632 door Mathys Weustenraedt, Stadhouder, Mathys Ramekers en Gerard Weustenraedt Leenmannen der Mankamer van Hoensbroeck de eerste genachting doen, teneinde van verhef van het leen „in den Koningsbeemd”¹³⁾.

pag. 114 in de voetnoot laat hij door meerdere getuigen ten overstaan van notaris Bogermans te Heerlen (1680) verklaren, dat de hoeve „Int Weustenraedt, ook Wingaertshof geheten van alle ongeheugelijke tijden vrij is geweest van Corweyden en andere manuele servituten”

pag. 48 en 49 schrijft hij, dat „alle leengoederen, de Zonneleenen uitgezonderd, bij overlijden des leendragers of terzake van verkoop, op straffe van verstek, binnen jaar en dag, verheven of gereleveerd moesten worden door den ophelder of verkrijger, die den eed als getrouw leenman, voor het Leenhof aflegde onder betaling van het hergeweide (heer- of krijgsgewaad) en verdere regten daartoe staande”.

Uit deze mededelingen liggen naar onze mening enkele conclusies voor de hand. De beide genoemden Weustenraedt en Ramekers (waarschijnlijk aanverwant) deden in 1632 de eerste genachting tot verhef van het leen in de Koningsbeemd (d.i. Wijngaardshof) omdat zij daartoe gerechtigd waren. M.a.w. de familie Weustenraedt woonde op Wijngaardshof. Er was sprake van erfopvolging. Wijngaardshof is de statige hoeve waarop deze familie (met haar schout- en schepenwaardigheden) zetelen kon.

Deze conclusie past in hetgeen over Wijngaardshof geschreven is in „Het Bulletin”. Hoewel meerdere eigenaren vermeld konden worden, begint de beschrijving der bewoners eerst in de 18e eeuw met de familie Quix. We mogen naar onze bescheiden opvatting aannemen, dat de familie Weustenraedt er woonde van het einde der 15e eeuw tot het begin der 18e eeuw en dat derhalve Hoensbroek's grote zoon Adriaan Weustenraedt op Wijngaardshof geboren werd¹⁴⁾.

P. A. H. M. PEETERS

11) Zie ons artikel over Terlinden, pag. 28 jaargang 1956 van „Het Bulletin”.

12) De titulaturen van nadien gevestigde schulden vermelden we om begrijpelijke redenen niet.

13) Zie ons artikel over Wijngaardshof, pag. 84 jaargang 1956 van „Het Bulletin”.

14) In deze gedachtengang dient deze verhandeling tevens ter aanvulling van de bijdrage over Wijngaardshof.

ad 4)

Ick ondergeschreven verclaere bij deesen geconstitueert en bevollmachtigt te hebben, gelijk bevollmactigte en constitueere mits en crachte deeses de heer Christ: frissche om in mijnen naeme en de van wegens mijnen neve francis matthijs Klöcker studerende in de hooge schoelen op de universiteijt van Ceulen te innen en te ontfangen de interessen, verscheenen, en specterende volgens fundatie van den heere landtdeecken Wuestenraedt tot de groote beurse staende op de stadt Beeringen en hoensbroeck de borgemeesters tot betaelinge dijer interesse via juris sive alias te reguleeren, oock in cas noodigh een accordt te maecken over de percepta dijer penningen door mijn broeder Adriaen Klöcker als ongequalificeert ondernoomen, en voorders daer omtrent te doen en de te verrichten, wat sijn raedt sall gedraegen en naer exigentie van saecke sall bevinden te behooren, gevende desen mijn geconstitueerden volccoome macht en autoriteijt hieromtrent te doen, en te behandelen, watt hem goetduncken en believen sal, beloovende allent geene watt alsoo door mijnen geconstitueerden sal worden gedaen sonder verdere ratificatie oft agratie voor vast en van waerde te sullen houden met renuntiatie op het beneficium van relivement, en alle andere ten deesen contrarie wesende, alshoon oock een ampelder vollmacht dan hierin begreepen soude worden gerequireelt, soo will nochtans deselve hiermede gecomprenhendeert en medegedeelt hebben alles onder obligatie als naer recht, des t'oirconde deese geteeckent, en met mijn cachet becraghticht Thorn den 21 Octobris 1745: was geteeckent: A: fr: Klöcker ca: cus Thor: sis: ter sijden was het cachet in rooden lac uijtgedruijckt.

Terwijljen adriaen Klöcker vaeder van francis matthijs Klöcker nu geabsolveert hebbende de philosophie tot Ceulen, voor en aler francis voor scr.: cursum philosophicum hadde aengevangen, sonder qualificatie heeft ontfangen twee jaeren interesse van een capitael van duijsent pattacons staende geaffecteert tot laste der stadt beeringen ten behoeve der groote wuestenraedtsche beurse, diewelke nu is beseeten sedert het jaer 1743 door francis Klöcker als naeste bloedverwante, soo is dat den onderschreven tot herstellinge van d'interesse door adriaen Klöcker inqualificate ontfanghen uijt crachte van commissie hiervoor geinsereert, mits deesen consenteert en permitteert, dat de interesse van beeringen vervallen voor het jaer 1744 en 1745 sullen ontfangen worden door de heeren collateurs en geapliceert ten interesse in behoeve der tweede beurse des t'oirconde deese geteeckent hoensbroeck den 16 9bris 1745: was geteeckent Ch: frische als gevollmachtigten van d'heere Alex: fr: Klöcker Can: tot Thorn.

Concordantiam cum suo originali attestor

(get.) J. W. Fransen, prator et scrins in Hoensbroeck

„Alsoo den Eerw. Hre Franciscus Nicolaus Limpens omtrent de ses weecken voor dato deses naer de stadt Spier is vertrocken om aldaer aan te gaen Zijnen novitiaet in D' H' Duijtsch orden, en dat volgens inhoudt der fundatie der Beurse gedaen door den Seer Eerw. Hre Adrianus Wuestenraedt in sijnen leven Pastor en Deecken der Stadt en Christianiteyt van Beringen deselve Beurse soude moeten ongehouden worden, wanneer eenen des fundateurs bloedverwandten ad novitiatum soude intreden, soo ist dat door ons onderst. zelve Collatoris mits desen aan de H. Hren achtbaeren raedt der Stadh Beringen genotificieert wordt, dat de vervallene Interesten der geseyder Beurse den welgen. E. Hre Franciscus Nicolaus Limpens niet langer en competeren als tot den vervaldagh in Januario 1733 lestleden, en deselve souden moeten ongehouden worden in cas hij Hre Beurzier uyt sijnen novitiaet de rugg quame om syne studien te resumeren — der oirconde hebben wij onderst. dese eigenhandigh onderteekent en met onse cachetten bevesticht tot Hoensbroeck op hed. den 23en April 1733.

(Zegel) Serv. Corten pastor in Hoensbroeck qqz

(Zegel) Jons. Matt. Wuestenraedt.

KRONIEK

EXCURSIE

Op 14 september j.l. bracht het „Land van Herle” in samenwerking met het bestuur van de Kring Heerlen van Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap een bezoek aan de kasteelruïne van Dalhem en van Limburg aan de Vesdre. Hierbij werd ter plaatse een kort historisch exposé gegeven door de voorzitter en sekretaris van het „Land van Herle”. Op Limburg werd het talrijke gezelschap uitvoerig rondgeleid door de heer A. Buchet, voorzitter van de Heemkundekring aldaar.

AANWINSTEN

voor het Gemeentelijk Oudheidkundig Museum
te Heerlen

ONLANGS heeft het Gemeentebestuur van Heerlen een aantal romeinse voorwerpen aangekocht, die vooral vanwege hun gaafheid en fraaie bewerking de reeds aanwezige romeinse kleinkunstcollectie in niet geringe mate aanvullen. Zij zijn alle uit Heerlen's bodem afkomstig en gekatalogiseerd met vermelding van hun juiste vindplaats en zo mogelijk vondstomstandigheden. Ook het tekenarchief van het voorhanden museumbezit kon met kleur-afbeeldingen hiervan worden aangevuld.

Hier volgt een korte vermelding dezer voorwerpen.

Gaaf bronzen potje, enigszins schaalvormig, fraaie vormgeving; *bronzen sleutel*, geheel gaaf, als type uniek voor Heerlen; *bronzen haarspeld*, geheel gaaf met konische kop, fraai van uitvoering; *kleine bronzen haarspeld*; *twee benen pennen*; *bronzen ringetje*; *bronzen draadfibula*, gaaf, met in doorsnede driehoekige beugel; *bronzen draadfibula*, geheel gaaf, met bandvormige beugel; *bronzen fibula*, naald ontbreekt, buitengewoon model, nog niet in de Heerlense verzamelingen aanwezig; *bronzen kettinkje*, fragment; *bronzen schrijfstylus*, geheel gaaf, zeer fraai bewerkt; *bronzen gedraaid hengseltje*, niet geheel gaaf; *terra sigillata-bekertje*, gestempel, ongeveer gaaf.

Ook de uitgebreide keizermuntencollectie kon worden verrijkt met enige zeer goede zilveren en bronzen specimina n.l. een zilveren munt van keizer *SEPTIMUS SEVERUS* (193—211), zeer fraaie muntslag met scherpe portretkop; een zilveren munt van keizerin *JULIA DOMNA*, gehuwd met keizer Septimus Severus, van dezelfde technische kwaliteiten als de voorafgaande; een middelbrons van keizer *CONSTANTINUS* (306—337), scherpe beeltenaar; een kleinbrons van keizer *CONSTANTINUS* (306—337), deze munt is waardevol vanwege het Griekse Christusmonogram, dat erop zichtbaar is; een kleinbrons van keizer *JULIANUS* (355—363); tenslotte een zilveren munt met scherpe beeltenaar, waarvan het randschrift luidt: *IMP CAESAR... AUG[USTUS]*.

L. VAN HOMMERICH